

Falchs

19

Grup de divulgació
de la història de Fals

FULLS DE DIVULGACIÓ DE LA HISTÒRIA DE FALS

OCTUBRE 2005, NÚMERO 19

Molí de Boixeda

Ramon Galí Sala, l'amo del mas Boixeda, va tenir l'any 1834 la idea de construir un molí fariner en un extrem de la seva propietat. El lloc escollit era immillorable, ja que en aquell indret confluien els dos cursos d'aigua més cabalosos del terme; la riera de Fals, que baixava de la banda de ponent, i la riera de Fontanet, que arplegava les aigües que baixaven de Camps i Sant Mateu, a la banda nord del terme. I és que l'aigua era l'element imprescindible en una instal·lació d'aquesta mena, perquè era la força motriu que feia girar les pesants moles del molí. L'empresa tenia unes certes dificultats, perquè l'aigua que baixava lliure per la conca natural, calia aturar-la en una represa i aconduir-la a través d'un canalet a una gran bassa, on s'emmagatzemava fins al moment de fer-la baixar cap a la turbina.

La utilització de l'aigua de la riera, un bé públic, no podia fer-se sense el permís de les autoritats governatives. Per això, el desembre de 1846 Ramon Galí va adreçar-se al Batlle de les Aigües del Real Patrimoni, i va presentar-li el seu projecte, sol·licitant l'ús de l'aigua. Va presentar al·legacions Pere Massana, el propietari de l'antic Molí de Fals. Els seus arguments es basaven en els drets sobre l'aigua que els seus avantpassats havien adquirit del castell del Castell de Fals, arguments un xic febles, perquè el nou molí no li prendria ni una gota d'aigua del cabal de la riera. Potser el preocupava més la competència, avesat com estava a tenir el monopoli al poble de la mòlta de gra. Es va anar a judici, però allà es va encallar l'expedient un munt d'anys. Finalment hi va haver una sentència favorable i el projecte va arribar a l'organisme encarregat d'aquests afers, el "Ministerio de Fomento". Després d'omplir un munt de paperassa i esperar uns quants mesos, la "Junta Consultiva de Caminos Canales y Puertos" va donar l'aprovació provisional al pla i va notificar a l'Ajuntament que es desplaçaria un tècnic per veure sobre el terreny l'emplaçament i per recollir les possibles al·legacions en contra del projecte. El 3 de juny de 1854 va visitar l'indret el senyor José Alvarez, l'Enginyer Provincial, acompanyat de les autoritats locals, el promotor Joan Galí, i el principal opositor a la concessió, el Salvador Massana.

Però el dictamen de l'enginyer va ser positiu, així com els informes de la Diputació i el Govern Civil, i el 4 de setembre de 1855, el Ministeri de Foment va autoritzar el

projecte. El 18 del mateix mes, el "Director General de Obras Públicas" va notificar-ho a l'interessat, amb unes certes condicions, destinades a defensar els drets adquirits del Massana. Les condicions eren les següents:

Les preses no podien superar l'alçada de 2'15 peus (60 cm) per sobre del nivell habitual de l'aigua. El Galí estava obligat a construir ponts de pas als llocs on les sèquies creuessin camins. La bassa del Molí de Boixeda no podia tenir més capacitat que la del Molí de Fals. L'execució del projecte havia de ser supervisada per l'Enginyer.

Uns dies després, el senyor Alvarez va marcar amb exactitud mil·limètrica les alçades de les dues preses. La de la riera de Fontanet, 7'543 metres per sota de l'ampit de la finestra de la façana nord de la casa del Gorg Negre, i la de la riera de Fals, 0'291 per sobre del nivell de l'ampit de la finestra de sobre la porta del Molí. Aquesta dada indica que el casal del Molí aleshores ja estava construït. Posteriorment l'edifici es va ampliar, i a sobre de la planta baixa, on hi havia la maquinària, s'hi va aixecar un habitatge pel moliner. Al costat de la bassa s'hi va fer una altra casa, que es el lloc on actualment hi ha el restaurant.

ARXIU: F. VILLEGAS

Vista general, 1926

Primer es va fer la resclosa més propera, la que menava l'aigua de la riera de Fals a la bassa, i el 1869 es va inaugurar la resclosa de l'altra riera. Hi va haver problemes però, perquè el rec que havia de portar l'aigua de la riera de Fontanet al Molí, havia de travessar un trosset de la propietat del Gorg Negre. El 1883 van signar una concòrdia davant del Jutge de Fonollosa, Josep Vall de Vilaramó i Isidre Riera, l'amo de cal Gorg Negre. L'Isidre va donar permís al seu veí per poder escurar el rec i tallar els arbres

que l'espatllessin. A canvi, li van deixar fer un cobert per guardar palla. Uns anys després, el Valentí Riera es va queixar que la resclosa li prenia tota l'aigua i no podia regar l'hort. Van arribar al pacte que l'amo del Molí li deixaria un cabal mínim d'una "regadora". La concòrdia no deuria satisfer al Boixeda, perquè aquest va decidir excavar un túnel o mina de més de 100 metres de llargada per sota de les seves terres. L'obra no es va iniciar fins el 6 de desembre de 1888, però al cap d'uns dies es va haver de parar per que els pouadors van trobar un corrent d'aigua que els negava la mina. El 2 d'abril van començar a foradar per l'altre cap, i després de moltes peripècies i jornals, la mina es va acabar el maig de 1891. En el seu dietari va escriure el vell Josep Galí el següent: «Lo any 1891 lo dia 12 de Maig barem acabá de obrir la mina gracias a Deu, que la bas dona tres bagadas a preu fet y al últim la bas acabá a jornals y molts disgustos y pasa de 5 sens duros que ba costá y molta satisfació de aberla acabada y em trobo a la edat de 77 anys y encara bas a Manresa a peu, aná y torná.»

Gràcies a la seva posició privilegiada, en el centre geogràfic del terme i en la cruïlla dels dos camins carreters principals, el Molí de Boixeda es va convertir de seguida en el centre neuràlgic del poble. Si la parròquia era el centre religiós, el Molí era el centre civil. Era el punt de trobada i de reunió de la majoria d'activitats cíviques i socials. Allà s'hi plantaven els avisos, s'hi recollien els impostos, s'hi instal·lava la mesa electoral, i el Jutge de Pau hi resolvia els conflictes. La seva importància es va veure potenciada encara més amb la instal·lació de l'escola del poble en una de les dependències del molí. A més a més de l'aula, hi havia un piset on vivia el mestre o senyoreta encarregats de l'educació de la quitxalla de Fals. Durant uns anys no s'hi va poder fer escola però, perquè el local va patir un incendi en un dels episodis de la darrera guerra dels carlins. Aquesta escola van funcionar fins el 1922, quan es va traslladar a un nou edifici situat a l'altra banda de la carretera.

No es disposa d'una informació exhaustiva sobre els moliners i estadants que han anat passant pel Molí al llarg dels anys. En general, els moliners han estat sempre transhumants, gent que no s'arrelava al costat d'un riu en concret, sinó que els agradava canviar sovint d'aires o, millor dit, d'aigües. Hem aconseguit però, el contracte del primer moliner que hi va haver al Molí de Boixeda. El moliner es deia Martí Clotet i va entrar el primer de gener de 1858. El tracte era que de cada tres parts dels ingressos de la mòlta, dues eren per l'amo i la tercera pel moliner. Aquest s'havia d'encarregar d'escurar i apariar els recs, la resclosa i la bassa, i també de fer el manteniment de les moles, picant-les amb la boixarda quan fos necessari. L'amo li deixava un tros de 4 quartans per fer hort i el terreny de secà que necessités. No havia de donar parts de la collita, però la vimetera anava a mitges. Al Molí hi havia també una fornall i una ferreria, que deurien funcionar amb la força de l'aigua. El moliner-ferrer havia de llossar i esmolar gratis les eines i arades de l'amo, així mateix ferrar-li de franc les bèsties. En tractes posteriors, les mòltes i el benefici de la ferreria es repartia al 50% entre el moliner i l'amo. El 1897, l'explotació del molí

es feia en règim d'arrendament, pagant el moliner un lloguer de 150 pessetes cada trimestre

Hem recollit evidències d'altres persones que han fet estada al Molí. El 1892, un tal Jaume Casals va pagar a l'amo de Boixeda 13 duros pel lloguer de l'hort i la casa. El 1896, el moliner es deia Eliseu Santamaria Badia, procedent de Castellfollit del Boix, i estava casat amb Maria Comellas Planas, d'Ivorra. El 1903 el moliner era Josep Segura, natural del poble de Sedó, i l'acompanyava la seva muller Magdalena Riera, de Sant Antolí (Lleida). El 1910 es va signar un contracte amb un moliner que es deia Josep Postils Ferrer, natural de Copons. El 1913, Enric Vall de Vilaramó va arrendar per tres anys la instal·lació a Ramon Davant Vila i a la seva muller Dominga Teresa Biosca Grau. El Davant era de Sant Mateu, però la Dominga era de cal Mateu de Fals. El preu de l'arrendament era de 600 pessetes per any i ja no contemplava el privilegi d'haver de moldre de franc el gra de l'amo.

ARXIU: F. VILLEGAS

Bassa del molí, 1942

En el padró de 1924 hi consta que s'hi estaven els germans Pelegrí i Josep Rebullada Cases i el fill del primer, Josep Rebullada Lladó. Havien vingut de cal Resí. El 1928, els estadants eren Cristòfol Devant Vila, Angela Miralles Junyent, i els seus cinc fills, una família que procedia de cal Mateu. El desembre de 1928 el molí i els annexes es van arrendar a Salvador Casas Pesarodona i Ramona Grau Malagarriga, del Pla de la Vila. Amb el vist i plau de l'amo, el Salvador va modernitzar la maquinària de moldre i va instal·lar un generador de llum elèctrica. El juny de 1932 va desfer el contracte i va marxar cap a Sant Joan. Devia 6.250 pessetes a l'amo en concepte de lloguers endarrerits, però les inversions que havia fet superaven de molt aquesta xifra. Va presentar factures i comprovants i l'amo va avenir-se a indemnitzar-lo amb 25 mil pessetes. El juny de 1934 va entrar Josep Ballús Bardolet, de Marlès, amb un contracte per cinc anys, a raó de 4.000 pessetes anuals. No va durar gaire i el seu lloc va ser ocupat per Lluís Viladoms i Maria Terradas. Durant una bona part de la guerra civil, la casa del Molí va estar deshabitada i va acabar força malmesa i mig cremada.

El 1939 es van casar la Maria Casals Parcerisas, de cal Mosquit, i el jove Antoni Casellas Grifé, de cal Punxó de Camps, i van llogar el Molí al seu propietari, Enric Vall de Vilaramó. Com que de moment no van poder viure a la casa, perquè s'havien de fer obres de reparació, van instal·lar-se a la casa del moliner, situada a sobre de les moles. Al cap de poc van venir a viure amb la parella els

pares de la Maria, l'Emili Casals i la Florència, acompanyats de les tres germanes petites de la Maria, dites Angelina, Candelària i Conxita. Però encara hi havia més gent vivint sota la seva teulada; el Llorenç Muns, un forner de Manresa, el Josep Planas Rovira de Moià, un pastor que guardava el ramat, i el Lluís Vives Codina, un home sense família que van recollir i que va viure amb ells fins que va morir de vell.

L'Emili era l'encarregat de fer funcionar les màquines; la pedra de moldre el gra, la pastera, i el petit generador elèctric. Mitjançant un joc de politges i unes cordes gruixudes, que actuaven de corretja de transmissió, la turbina moguda per l'aigua donava força alternativament a les tres màquines. El Ton es dedicava més aviat a una altra activitat important del Molí durant aquells anys de la postguerra; la venda i distribució dels queviures del racionament. Cada habitant del poble tenia una cartilla i al Molí es distribuïen els aliments que arribaven cada setmana. L'article més bàsic i important era el pa. El Ton s'encarregava de recollir la quantitat assignada de farina i convertir-la en pa al forn que tenia al pati de sota casa, al costat de la riera. Encara que variava lleugerament d'un mes a l'altre, segons l'estadística de l'Ajuntament de l'any 1944, en un període de sis setmanes es repartien al Molí unes 1.140 racions de 700 grams de pa, que fa un total de 800 Kg, equivalents a 665 Kg de farina. El preu taxat era de 182 pessetes el sac de 100 Kg. de farina. La distribució del pa i els queviures presentava sovint problemes i la població afamada havia de recórrer sovint als canals de distribució alternatius per completar la seva dieta.

El Ton va comprar aviat un camió de segona mà per transportar sacs de farina i altres coses amunt i avall. Després el va canviar per un altre, i va adquirir també un turisme marca Ford. Els seus eren pràcticament els únics

vehicles que hi havia al poble, i feien la funció de servei públic. En cas de necessitat, el Ton feia de taxista a qualsevol hora del dia o la nit. Els diversos camions que va tenir, especialment un Chevrolet que va comprar el 1948, es van utilitzar durant molts anys per portar el personal als partits de futbol, a cantar caramelles, o d'excursió.

Mentre el pare convertia el blat en farina, i el marit convertia la farina en fogasses de pa, la Maria no perdia el temps. El gener de 1939, una brigada de treballadors reconstruïa el pont sobre la riera que els sapadors republicans havien dinamitat per dificultar l'avenç dels enemics. La Maria es va oferir a fer el dinar als homes i aquest va ser l'origen del restaurant del Molí de Boixeda. Als inicis, la fonda era d'estar per casa, però el 1967 es va sol·licitar al Govern Civil el permís corresponent, permís que va ser concedit amb aquestes consideracions: «...pues dicho establecimiento reúne las debidas condiciones de seguridad, comodidad e higiene, y no está situado cerca de ningún sanatorio antituberculoso...»

A més de menjar, al Molí també s'hi podia dormir, i regularment les mestres de l'escola s'hi estaven a dispesa. La traça de la Maria als fogons i la feina ben feta del Ton amb les graelles van aconseguir que l'establiment fos durant més de seixanta anys un referent a la comarca de la bona cuina casolana. El Ton i la Maria van tenir un noi i una noia. El Joan es va casar amb Montserrat Pujol, i la Maria amb Josep Barcons. La filla i la jove van treballar de valent al restaurant, a la cuina o servint les taules, fins a l'estiu de 2003 que van traspasar l'establiment i se'n van anar a viure a Manresa. Ara el restaurant segueix funcionant a ple rendiment de la mà dels tres socis Eduard Valderrama, Ester Pérez i Marc Bell-Iloc.

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falcha.